

Brzozowski, Stanisław

"Ideengeschichte der Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im deutschen Sprachgebiete", Band II: "Vom ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart", Heinz Haushofer, München 1958 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/1, 96-98

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Mierzecka, *Obrazki z dziejów fizyki*. Wiedza Powszechna, Warszawa: *Wiedzą opętani*, 1961, s. 356, ilustr. 58; *I uczeni są ludźmi*, 1962, s. 383, ilustr. 58.

Bardzo interesującą i z pewnością udaną próbą popularnego pokazania niektórych ciekawych i ważnych wydarzeń z historii rozwoju nauk ścisłych są dwie książki Anny Mierzeckiej. Poszczególne *Obrazki* są podane w żywej, zbeletryzowanej formie. Poziom ich jednak jest bardzo nierówny, jedne opowiadania charakteryzuje wysoki poziom literacki (a niekiedy może i zbyt zaawansowany, jak na książkę popularnonaukową, inne wydają się przesadnie naiwne.

Wiedzą opętani — to zarys rozwoju mechaniki, nauki o cieple, teorii kinetycznej i odkrycia Kopernika; *I uczeni są ludźmi* zajmuje się elektrycznością, magnetyzmem, optyką, falami elektromagnetycznymi i fizyką współczesną. Wśród wielu wybitnych uczonych, przedstawionych na kartkach obu książek, nie brak nazwisk polskich (Sniadeccy, Olszewski i Wróblewski, Kopernik, Smoluchowski, Poczobut, Witelo, Wojciech z Brudzewa). W bogatych przypisach autorka udziela dodatkowych informacji, rzetelnie oddzielając fikcję literacką i półnaukowe przypuszczenia od całkowicie pewnych, stwierdzonych naukowo faktów.

Przedstawienie wielkich ludzi nauki od strony ich życia prywatnego jest niewątpliwie zaletą książki. Dokładne, encyklopedyczne dane o każdej z występujących postaci historycznych może znaleźć czytelnik w obszernych słownikach biograficznych, umieszczonych na końcu obu pozycji — w pierwszej jest tu 56 haseł, w drugiej aż 109. Ten sposób ujęcia podnosi pracę A. Mierzeckiej do rangi literatury popularnonaukowej na miarę Eгона Larsena. Z pewnością nawet czytelnik dobrze obeznany z historią nauki znajdzie w obu książkach wiele nowych dla siebie, a bardzo interesujących ciekawostek.

Ważnym uzupełnieniem pozycji *I uczeni są ludźmi* jest umieszczony chronologiczny *Przegląd dziejów rozwoju nauk ścisłych i techniki*. Niestety, posiada on liczne usterki, zwłaszcza w rubryce *Najważniejsze wydarzenia z historii kultury materialnej*. Podane tam fakty często nie mają nic wspólnego z tytułem rubryki (np. liczne daty powstawania akademii naukowych), dobór pozycji z historii techniki jest w wielu przypadkach niewłaściwy, a niekiedy występują poważne błędy w datowaniu. Ten brak konsekwencji i pomyłki sprawiają, że tabela, której pomysłu umieszczenia uznać należy za bardzo pożyteczny i celowy, nie spełnia właściwej roli informacyjnej. Z pewnością wina za taki stan rzeczy obciąża bardziej redakcję niż autorkę, nie będącą specjalistką w dziedzinie historii techniki. Rzecz jest zresztą do łatwego naprawienia w następnych wydaniach, których z pewnością doczekają się obie niezwykle ciekawe książki Anny Mierzeckiej. W tym miejscu można tylko wyrazić zdziwienie z powodu żenująco niskiego nakładu (4000 egzemplarzy) obu pozycji. Książki zasługują bowiem na dotarcie do jak najszerszego kręgu czytelników, stanowiąc cenny wkład do ubogiej jeszcze polskiej literatury popularnej z zakresu historii nauki.

Bolesław Orłowski

Heinz Haushofer, *Ideengeschichte der Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im deutschen Sprachgebiete*. Band II: *Vom ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*. München 1958, s. 440, il. 12.

Bawarskie Wydawnictwo Rolnicze niezwykle szybko zrealizowało zapowiedź wydawniczą z 1957 r. i już w roku następnym opublikowano drugi tom dziejów niemieckiej ekonomii rolniczej i polityki agrarnej. Tom pierwszy w opracowaniu prof. Frauendorfera obejmował okres od czasów prehistorycznych do 1914 r.¹, tom

¹ Por. recenzję w nrze 1/1960 „Kwartalnika”.

drugi — krótki, ale niezmiernie ważny okres 1914—1958. W ten sposób literatura niemiecka uzyskała cenne, zwarte i wyjątkowo wnikliwe przedstawienie rozwoju idei przewodnich jednej z głównych gałęzi nauk rolniczych.

Trzeba zaznaczyć — przy całym respektie dla ogromu pracy i metody rozwiązania zagadnienia — że prof. Fraudendorfer miał mimo wszystko zadanie łatwiejsze niż H. Haushofer. Praca z zakresu historii współczesnej, szczególnie w tak skomplikowanej dziedzinie jak historia wiedzy, musi być sprawą trudną i subtelną. Wydobicie zaś istotnych wartości w dyscyplinach tak związanych z życiem, jak ekonomia rolna i polityka agrarna, szczególnie w społeczeństwie tak żywo na te zagadnienia reagującym, jak niemieckie — stanowiło zadanie niezwykle trudne. Autor musiał przebrnąć przez bardzo obfitą literaturę przedmiotu, uporządkować odpowiednie zjawiska, zdobyć się na maksymalny spokój w ocenie i obiektywizm, by także i pod tym względem kontynuacja nie odbijała od części pierwszej monografii i od podejścia poprzednika.

Haushofer dzieli omawiany okres na trzy periody: 1914—1933, tzn. od wybuchu I wojny światowej do upadku republiki weimarskiej, 1933—1945, tzn. okres narodowego socjalizmu, 1945—1958, tzn. okres powojenny. Założeniem autora jest, że w XX w. nastąpiło dalsze wzmocnienie roli gospodarki chłopskiej w całości niemieckiego rolnictwa (dziś w NRF stanowi ona ok. 85% areалу użytków rolnych), co rzutuje na kierunek ekonomii i polityki rolnej współczesnych Niemiec.

W rozdziale I dzieło omawia bezpośredni wpływ I wojny na tendencje gospodarki rolnej, rolę chłopca w okresie załamywania się dawnego porządku opartego na supremacji ziemian, stosunek myśli socjalistycznej i komunistycznej do zagadnień rolniczych, politykę rolną republiki weimarskiej (wzrost tendencji liberalnych, demagrarnych i paneuropejskich), wzrost znaczenia niektórych nowych dyscyplin (geografia rolnictwa, biologiczne traktowanie problematyki rolniczej). Szczególnie dużo miejsca poświęca autor przemianom gospodarki chłopskiej, a więc zagadnieniom kapitału, praw spadkowych, ruchu ludności (ucieczka z gór na doliny i ze wsi do miast), a nawet — pozycji chłopca w literaturze pięknej. Krótsze, ale celnie ujęte są ustępy o czołowych ekonomistach rolnych tego okresu, o narastaniu haseł narodowo-socjalistycznych, o wpływie kryzysu światowego na przemiany rolnictwa niemieckiego.

W rozdziale II omawia Haushofer zasadnicze cele polityki rolnej hitleryzmu (odrzućenie liberalizmu, stworzenie własnej szkoły naukowej narodowo-socjalistycznej), ożywienie badań z zakresu historii teorii i techniki rolniczej oraz historii wsi, wzrost znaczenia czynnika technicznego w produkcji rolniczej, reformy ustrojowe hitleryzmu (komasacje gruntów, polityka osiedleńcza, planowanie przestrzenne rolnictwa i wsi), położenie chłopca w dobie hitleryzmu i dalsze ruchy migracyjne do miast. Rozdział ten zamykają rozważania o rozwoju rolnictwa w Austrii w latach 1919—1938 oraz o przemianach myśli rolniczej w Niemczech w dobie II wojny światowej.

Najkrócej jest ujęty rozdział ostatni, dotyczący idei przewodnich gospodarki niemieckiej po II wojnie. Zawiera on charakterystykę myśli ekonomicznej szwajcarskiej, systemów ekonomiczno-rolniczych NRF i NRD, tendencji nauk ekonomiczno-rolniczych NRF (nawrót do umiarkowanego liberalizmu, do idei paneuropejskich, a nawet uniwersalistycznych), wreszcie krótki, ale ciekawy ustęp o stosunku myśli filozoficznej w Niemczech do rolnictwa.

W podsumowaniu zwraca Haushofer m. in. uwagę na następujące zjawiska:

a) Okres 1914—1958 stanowi w historii rolnictwa i ekonomii rolnej w Niemczech okres tak zamknięty i skryształizowany (z pewnym zastrzeżeniem co do daty końcowej), jak bez mała okres 1789—1815.

b) W ekonomii rolnej i polityce agrarnej nasiliły się w XX w. dwie odwieczne w rolnictwie tendencje: rewolucyjna — „techniczna” i zachowawcza — „biologicz-

na". Technika próbuje stworzyć niezwykle miraż rozwoju ekonomicznego, biologowie odnoszą się do tego sceptycznie i wskazują na fakt, że prawa rozwojowe w produkcji roślinnej czy zwierzęcej niewiele się w omawianym okresie zmieniły i że na tym polu nie ma tak niezwykłych osiągnięć. Wyrównanie napięć między tymi orientacjami jeszcze nie nastąpiło.

c) Myśl ekonomiczno-rolna ostatniego półwiecza odbyła pewną określoną drogę w kilku cyklach i w gruncie rzeczy w każdym z nich dość podobną, gdyż wychodząc od idei ogólniejszych, uniwersalistycznych poprzez koncepcje autarkiczne wraca z powrotem na dawniejsze pozycje. Nawet w dobie hitleryzmu przejawily się podobne tendencje. Często nową fazę w podejściu do spraw ekonomiczno-rolniczych sygnalizuje śmierć wybitnych przedstawicieli dotychczasowego kursu: Raiffeisena czy Schorlemmera z końcem XIX w., Roesickego, Wangenheima i Kerckeringe w latach trzydziestych XX w.

Między pracą Frauendorfera i Haushofera — mimo daleko posuniętej współpracy autorów — istnieją spore różnice. Frauendorfer — to historyk i jego praca jest owocem długoletnich badań, Haushofer — to człowiek czynu, co odbiło się nieco na konstrukcji pracy (przeładowanej cytataami i dygresjami). Ulega on — może podświadomie — pewnej tendencji podkreślania wartości paneuropejskich, co ma już określony aktualizujący charakter. Niemniej jego praca stanowi nowy, ciekawy i uporządkowany wkład w znajomość procesów naukowych i ogólno-ideowych rolnictwa niemieckiego i jest godnym uzupełnieniem pracy Frauendorfera.

Oczywiście, że problematyka polskiej ekonomii i polityki rolnej tego samego okresu musi być całkowicie inna, tak dalece, jak sąsiadujące kraje różnią się gospodarką, kulturą, położeniem geopolitycznym i przeszłością. Ale samo dzieło Frauendorfera i Haushofera o przeszłości, ekonomii rolniczej i polityki agrarnej w Niemczech na pewno może być wzorem dla polskich opracowań z zakresu historii nauk rolniczych.

Stanisław Brzozowski

R. F. Tylecote, *Metalurgy in Archeology. A Prehistory of Metalurgy in the British Isles*. Edward Arnold Ltd, London 1962, s. 368.

Książka R. F. Tylecote'a, wykładowcy metalurgii na uniwersytecie w Durham w Anglii, jest syntezą dziejów rozwoju metalurgii na Wyspach Brytyjskich od czasów najdawniejszych do XVI wieku.

Na wstępie autor omówił metale rodzime i ich wykorzystanie na Wyspach Brytyjskich, opisując dalej metalurgię miedzi, cyny, ołowiu i srebra oraz metody przeróbki tych metali i ich stopów, a następnie metalurgię żelaza. Skoncentrował się on przy tym na procesie dymarkowym, proces wielkopieczowy i fryszerski, natomiast — jako należące do późniejszego już okresu — zostały omówione jedynie w zarysie. W końcu podano słownik wyrażen technicznych, potrzebny dla archeologa korzystającego z opracowania.

Każdy rozdział poświęcony poszczególnym metalom opracowany został systematycznie, począwszy od omówienia rodzaju rud metalu i ich występowania na Wyspach Brytyjskich oraz opisu przygotowania rudy i jej wytopu. Oddzielnie opisano przeróbkę metali, odlewanie, łączenie i wyrób monet.

Opracowanie jest obszerną kompilacją i opiera się na licznych publikacjach archeologicznych przy uwzględnieniu danych geologicznych oraz metaloznawczych analiz przedmiotów metalowych, rud i żużla; w niektórych przypadkach autor sięga także do wiadomości o technologii metali na kontynencie europejskim. Ponadto oparł się on na licznych opracowaniach dotyczących dawnej metalurgii (książki